

— Anda Burve-Rozīte

Līdz pat skaipam

Ko latviešiem nozīmē kapusvētki? Jaunajā pētījumā *Latviešu kapusvētki: identitātes rituāls* mēģina atklāt LU Sociālo zinātņu fakultātes profesore Vita Zelče un doktorante Laura Uzule

MAZLIET NEĒRTI sestdienas priekšpusdienā pētniecēm piedāvāt tikšanās vietu Raiņa kapos, lai parunātu par kapusvētku pētījuma saturu. «Jā, labprāt!» atsaucas profesore Zelče. Pēdējos trijos gados jaunā pētniece Laura Uzule kapos visā Latvijā pavadījusi tik daudz laika, cik daudzas sirmās kapu kopējas kopā. Viņa vēlējās noskaidrot, ko latviešiem nozīmē kapusvētku tradīcija, kā tā aizsākusies un attīsusies kopš 19.gadsimta sākuma. Kanēlmaizišu un bezē cepumu turzu, ko pusdienu vietā pētniecēm esmu atnesusi uz Raiņa kapiem, viņas nolemj izdālāt šeit apglabātajiem dižgariem – rūpīgi pa vienam novieto uz kopiņas. Abas atnesušas pa ziedu pušķītim Rainim, klusēdamas noliekkārļa Zemdegas grandiozā pieminekļa pakājē pie Raiņa potītes. Piemin, ka nākam-gad dzejniekam aprit 150 gadu.

Paēnā uz soliņiem ap Raiņa piemekli, ko ietver rotonda, ir ēnains. Kapos šajā rītā ir tikai daži apmeklētāji. Līdz 1929.gadam, kad šeit tika apglabāts Rainis, to sauca par bezdievju kapsētu – šeit zemes klēpī guldiņa cilvēkus, kas nepiederēja nevienai draudzei.

Pirmās rakstveida ziņas par kapusvētkiem nonāk 1823.gada decembrī laikrakstā *Latviešu Avīzes* – Priekulē, Mežnieku pagastā, atklāta jauna kapsēta. «Turienes muižniece fon Hāna par godu sava vīra otrajai nāves gadadienai piešķira zemes gabalu tās ierikošanai. Kapsētai arī tika uzcelts žogs un ierikots pulkstenis (zvana tornis). Kapsētas iesvētīšanas dievkalpojums bijis ļoti jauks pasākums, kas visus klātesošos vienojis emocionālā lūgšanā un ieguvis atzinību,» grāmatā par kapusvētkiem raksta Laura Uzule. 19.gadsimta beigās mācītāji kapusvētkos «ielaida» laicīgo daļu – dziedāja kori, tika spēlēts teātris.

Jaunā pētniece neatceras, kāds bija pirmsais impuls, kad 2011. gadā izdomāja pievērsties latviešu kapusvētku tradīcijai. Tikai pastāsta, ka valsts pētījuma programmā par nacionālo identitāti tā šķitusi interesanta šķautne. Plaši izplatīta, bet maz pētīta. 2010. gada vasarā notika režisora Alvja Hermaņa pirmizrāde *Kapusvētki* Jaunajā Rīgas teātrī. Pētnieces nestāsta, vai inspirējušās no tās. Vairākkārt skatīto izrādi viņas vērtē pavisam atturīgi.

Kāpēc kapusvētki jau gandrīz 200 gadu ir noturīga tradīcija Latvijā? «To uzdevums ir apjēgt identitāti, nosargāt tautas atmiņu,» spriež profesore Zelče. Ir vēl vairāki interesanti aspekti: kapusvētki kā kolektīvs tautas mākslas darbs, kapusvētki kā muzejs, kurā glabājas tik daudz atmiņu stāstu, aizgājušu dzīvju. Turklat «kapusvētkos, bezapziņas telpā, ir sajūta, ka mēs neesam tikai tik, cik esam [dzīvi], bet divreiz, trīsreiz, desmitreiz vairāk», saka profesore Zelče.

Kapi, kapusvētki cilvēkiem Latvijā neliekas kaut kas skumjš un biedējošs, drīzāk tuvs un mīļš, vieta, kur satikties ar cilvēkiem, kuri dzīves laikā daudz nozīmējuši. Tā pētnieces secinājušas pēc apjomīgās anketēšanas, kurā piedalījās 500 cilvēku, kas sastapti 40 dažādās Latvijas kapsētās. Piemēram, Kurzemē – Gaiķu, Liel-satiķu, Krogsētas, Būtnāru kapsētā.

Kapusvētki latviešiem nozīmē ne tikai aizgājēju godāšanu. Mazliet arī sevis parādīšanu, citu aplūkošanu. «Pagājušogad uz kapusvētkiem varēja ierasties vecā opelīti, šogad var atbraukt ar kaut ko lepnāku,» Laura Uzule pastāsta piemēru.

Kā būtu bijis iztaujāt cilvēkus ne tikai kapos, bet doties, pie-mēram, uz hipsteru iecienīto Rīgas klubu *Piens* un parunāt tur par šo unikālo tradīciju? Laura Uzule pasmaida – *noticis līdzīgi!* Anketēšanā pētnieces lūgušas palīdzēt arī jaunos komunikācijas zinātnes bakalaurus. Pie reizes tiem uzdots

jautājums: no kurās puses esat? Vai ejat uz kapiem, esat bijuši kapusvētkos? «Varbūt jaunietis, kuram ir 18 gadu, kapusvētkos kādu laiku nav piedalījies, bet bērnībā ar vecākiem, vecvecākiem noteikti bijis,» saka Vita Zelče. Viņai pašai šī tradīcija saistās ar Latgali 70.gados un vecomāti Salimonu Zelču, kura bijusi katoļticīga. «Līdz Tilžas kapiem no vecomātes mājām bija jāiet apmēram stundu. Kapusvētkos rituāls paredzēja sabrūvēt alu, sasiet sieru, izcept maizi – to vecomāte prata ļoti labi un ņēma uz kapiem līdzi,» profesore atceras. Šāds rituāls – kad radi, draugi kopā ēd – bijis gan laicīgajos, gan

baznīcas kapusvētkos. Cilvēki uz kapusvētkiem ieradušies sa- posušies. Bijis īpašs, savstarpējas cieņas un pieklājības caurstrā-vots uzvedības stilts.

Padomju perioda kapusvētkiem pētījumā veltīta atsevišķa sa-dāļa. Tolaik, it īpaši pēc kara, kapusvētki bija veids, kā uzturēt dzīvu brīvās Latvijas ideju – aktualizēt pirmskara laika izturēša-nās, ģerbšanās kultūru, aicināt uzrunai mācītāju. Oficiālās varas struktūras tos izsmēja un tiecās saturiski mainīt.

Mūsdienās visinteresantākās norises ap kapusvētku tradīci-ju vērojamas Alūksnē: kapusvētki integrēti pilsētas svētkos, kas noris trīs dienas – cilvēki satiekas, uzstājas vietējie pašdarbības kolektīvi. Pētnieces domā – kāpēc gan modernos kapusvētkus latvieši nevarētu paplašināt ar interaktīvu ekrānu, brīvo mikrofonu, skaipu, «orķestri no Rīgas, aktieriem», lai to visu var vērot piede-rīgie, kas mīt Īrijā, Anglijā un citās zemēs. ●

ĒDIENKARTE

Bezē cepumi ar mandeli, kanēlmaizītes